

Павло САЦЬКИЙ,

*кандидат історичних наук, доцент
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана.*

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТОКИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 1919 РОКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ХАРАКТЕРУ ДЕРЖАВАТВОРЕННЯ УНР

У нинішній час, коли Україна вимушена вести гібридну війну на своїй власній території, надзвичайної актуальності набуває вивчення досвіду подібних військових дій яким багата історія нашої держави. У 1919 р. територія України була охоплена протистоянням, динаміка якого вражала, будь-яка територія вмить могла із відносно мирної перетворитися у прифронтову чи охоплену бойовими діями або повстанням. За таких умов соціальна ситуація на українських землях відзначалась постійною нестабільністю, а інформаційні потоки набували надзвичайної динамічності. В умовах постійної війни і зміни влад, котра носила динамічний характер, більш вагомого значення набувало живе слово агітаторів ніж преса, у тому числі й офіційна.

У більшості українські села і містечка вели замкнений спосіб життя, вступаючи у протистояння із чужорідними елементами. На це вказує характеристика елементів у селі, яку записали інформатори Міністерства внутрішніх справ УНР Аврам Повниця і Грицько Артемчук за результатами перебування у Балинській та Смотричській волостях Подільської губернії. Зокрема, соціальна структура села, яку селяни самі бачили, за даними доповіді інформаторів, це – «кулаки» й помірковані, а також «розбищені» фронтовики, між якими багато кацапів, багато просто ледачих, революційних крикунів та відпущених на волю злодіїв. Відповідно, влада мала діяти виходячи із особливостей кожної із цих груп. Так, кулакам і поміркованим потрібна була міцна влада, а решті груп та

влада, яка не здатна була зупинити сваволі [4, 27 зв.]. Власне, про усі елементи, крім кулаків й поміркованих, сказано як про такі, що порушують традиційний уклад і руйнують нормальний стан життя села. Водночас, інформатори звертали увагу на інформаційний голод на місцях, а селянство вказувало на необхідність отримувати регулярні дані про діяльність й рішення уряду УНР. Також, у інформаціях до МВС УНР розкрито й охарактеризовано уявлення населення українських сіл про політичну ситуацію в Україні в цілому, звертаючи увагу на те, що воно формувалося на основі чуток і роботи агітаторів, котрі часто здійснювали ворожу для УНР роботу. Отже, замкненість життя українських населених пунктів за умов динамічних змін влади і наступів та відступів військ порушували інформатори УНР й агітатори, а також чутки, які ширилися часто спотворюючи інформацію про реальний стан справ.

Водночас, як свідчать інформації, ставлення українського населення до усіх влад на українських землях було практично однаковим і носило прагматичний та споживацький характер. Зокрема, селянство очікувало від влади постачання мануфактури, гасу та іншої продукції, котра мала надходити із міст [3, арк. 25]. Доволі цікаву інформацію містить звернення Наради повстанського Комітету Уманщини, Ради Селянських Депутатів Уманщини, Представника городського самоврядування м. Умані, Отамана Зеленого і Командуючого Київською групою повстанців отамана Тютюнника від 20 серпня 1919 р., яке було надіслано до Директорії й уряду УНР. Це звернення містило запевнення Директорії УНР у підтримці зі сторони повстанського руху Уманщини й готовності поступитися власними ідеологічними переконаннями заради збереження держави. Мова йшла про готовність відмовитися від окремих соціальних вимог у програмі повстанського руху Уманщини, які йшли врозріз із діяльністю Директорії УНР. Водночас, повстанці висунули до Директорії ряд вимог, серед яких варто звернути увагу на такі: поповнення органів місцевого самоврядування представниками робітників і селян (мотивовано тим, що до цих органів вибори проводилися за два роки до того і їхній склад не відповідав соціальному стану речей на 1919 р.); на адміністративні посади на місцях призначати місцевих робітників, які брали участь

у повстанському рухові й відомі населенню, запропоновано також щоб кандидатури на ці посади рекомендувалося органами самоврядування і Селянською спідкою в погодженні з робітниками (мотивувалося тим, що призначені із центру посадовці погано поінформовані про ситуацію на місці й дискредитують центральну владу); найширше інформувати населення про реформи села, особливо про земельне питання. Окремі із вимог Наради варто подати дослівно: «Земля та Воля, за котрий народ бореться от уже два роки щоб дійсно були йому забезпечені, тоді нам не будуть страшні ні поляки, ні Денікін, проти котрих селянство також буде битися, як і проти большевиків воно билось»; «щоб ніяке чуже військо не займало територію України, а організувалась своя армія на демократичних началах з твердою та розумною дисципліною». Зрештою, останнім пунктом вимог було негайне постачання селянству солі, мануфактури, гасу, шкіри, оскільки населення вимушене купувати ці товари у спекулянтів і тим виправдовувалась його власна спекуляція хлібом. Усі ці положення вказують на принципове прагнення повстанців зафіксувати політичні передумови для такого явища в УНР, яке В. Винниченко назвав «отаманщиною» й для отримання селянством необхідних ресурсів із міста.

Окремо слід звернути увагу на пункт вимог, в якому було прохання в місцевостях, де панували більшовики, залишити для повітових земельних Управ зобов'язання як плату для селян за роботу на колишніх поміщицьких землях сніп, який було встановлено більшовицьким декретом. Тобто, за збір жита робітник отримував третій сніп, а пшениці – четвертий за умови, що обробка здійснювалась за кошти поміщика, а за збір врожаю ярої пшениці, яку вже обробляли самі селяни, один сніп віддавався державі, а решта дев'ять тому хто працював на землі [2, арк. 109 зв.]. Дане положення вказує на цілковите прийняття селянством встановлених більшовиками земельно-трудових відносин й умов землекористування, саме ці умови вони і намагалися легітимізувати в УНР повстанці.

Важливо відзначити вказану в зверненні мотивацію повстанців боротися проти комуністів, а саме – не лише тому що вони вели руйнівну політику щодо України, а й за право бути господарями на

своїй землі. Це положення звернення говорить про прагматичне ставлення повстанського руху щодо підтримки УНР як до режиму, який дає змогу самостійно діяти на місцях. У таких прагненнях доволі прозоро прослідковуються витoki отаманщини в УНР. Відповідно, підстави для отаманщини було закладено замкненістю більшості общин на українських землях і їх прагматичному погляду на будь-яку владу. Власне, радянська влада навесні 1919 р. втрачала соціальний ґрунт у результаті поширення Україною селянського повстанського, завдяки угоді із яким УНР вдалося відновити свій суверенітет над частиною території[6, с. 137–138].

Водночас, влада УНР перебувала часто у невіданні щодо ситуації на місцях, потребувала постійного її оперативного збору, що було традиційним завданням для агентури як на контрольованих територіях так і за фронтових (у тилу противника). Аналізуючи характер діяльності агентури, яку використовував уряд УНР, варто звернути увагу, що саме він розкриває методикy української влади по боротьбі із її противниками. Фактично, агентура мала поряд із інформацією про стан військ на окупованих територіях, збирати також інформацію політичного характеру. Особливо цікавила інформація про настрої населення щодо більшовиків, чи було повстання проти них і з якими гаслами, а також про стан військ повстанців, зокрема, про такі завдання для агентури йдеться у Тимчасовій Інструкції для позафронтної інформації на територіях Волині, які було зайнято польськими військами [5, арк. 73]. Фактично, влада УНР прагнула здійснювати ставку в боротьбі проти противника, який контролював територію УНР, на повстанські загони. Тому інформаторам ставилося завдання звертати на повстанський рух особливу увагу. Тобто, влада УНР прагнула продовжувати експлуатувати свій успішний повстанський досвід із кінця 1918 р., коли в результаті повстання селянства і в містах було повалено владу Гетьмана П. Скоропадського. Фактично, це повстання спиралося на окремі військові підрозділи, які підтримали антигетьманський виступ [1, с. 129–130], проте, фактично, навколо командирів цих підрозділів сформувалися осередки отаманщини, про які говорив В. Винниченко [1, с. 201, 204].

Таким чином, УНР сформувалась як повстанська держава і її існування перебувало в залежності від політичної кон'юнктури. Причому, ця політична кон'юнктура спиралась на повстанські настрої населення територій щодо яких уряд УНР планував поширення своєї юрисдикції. Це створювало перепони на шляху до формування системи органів влади на місцях, а також створювало потребу в заграванні із повстанськими загонами заради здобуття їх підтримки. Водночас, влада УНР перебувала у прямій залежності від характеру інформаційних потоків, котрі циркулювали в українському соціумі, оскільки лише за умови несприйняття попередньої влади і в цілому нейтрального сприйняття Директорії УНР й самого С. Петлюри вдавалося поширювати свою юрисдикцію на певні території. Не маючи міцних адміністративних і військових структур на місцях влада Директорії УНР перебувала у залежності від суспільних настроїв. Які формувалися інформаційними потоками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Винниченко В. Відродження нації. [Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.)]. Частина III. – К.-Відень, 1920. – 535 с.
2. До В. Шановної Директорії УНР По уповноваженню наради, яка відбулась 20-го серпня сього року в м. Умані з членів повстанческого повітового Комітету, Ради Селянських Депутатів Уманщини, Представника городського Самоврядування м. Умані, отамана Зеленого та Командуючого Київською групою повстанців Тютюнника... за підписом Товариша Голови повстанческого Комітету Ради Селянських депутатів Уманщини та Голови вищезазначеної Наради // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр.17. – Арк. 109 -109 зв.
3. Доклад про загальне становище в Маківській і Циковській волостях Кам'янецького повіту, Подільської губернії // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 73.
4. Доповідь інформаторів пп. Повниці Аврама і Грицька Артемчука по волостям Балинської та Смотричської. А. Повниця. 7 серпня 1919 р. // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 73. – Арк. 27 зв.
5. Тимчасова Інструкція для позафронтової інформації // ЦДАВО України. – Ф. 1092. – Оп. 2. – Спр. 73.
6. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції. 1917-1920 рр. Том IV. – 6. м.: Institut sociologique Ukrainien, 1922. – 192 с.